VETOOMUS SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖLLE

Asia: Vammaisten tulkkauspalveluiden kokonaistilanteen arviointi käynnistettävä pikaisesti

Arvoisa sosiaali- ja terveysministeriö,

monet vammaiset henkilöt tarvitsevat tulkkausta lähes kaikessa elämässään, mutta sen toteutuminen ontuu, koska eri hallinnonaloilla säädökset ovat hyvin erilaisia ja osin puutteellisia tai ristiriitaisia. Tilanne on sekava eikä tulkkauksen saaminen edes lääkärikäynnille ole turvattua. Tästä syystä me allekirjoittaneet tahot pyydämme tapaamista, jotta voisimme alustavasti arvioida yhteisvoimin maamme tulkkauspalveluiden kokonaistilanteen kehittämistä. Samasta asiasta on tehty jo kaksi (2) kirjallista kysymystäkin (KK 657/2021 vp sekä KK 57/2022 vp). Tapaamispyyntö osoitetaan sosiaali- ja terveysministeriölle, jonka hallinnonalaan keskeisimmät tulkkauksen toteutusmuodot kuuluvat (Kela, hyvinvointialueet), vaikka tulkkauspalvelu onkin monen hallinnonalan alla eri lakien perusteella.

Marinin hallitusohjelmassa todetaan, että Kelan järjestämien palvelujen toimivuutta selvitetään. Kyseisistä palveluista tulkkauspalvelu on luonteeltaan toissijainen, mutta volyymiltaan erittäin laajaa. Asiakkaan kannalta ensi- ja toissijaisuuden ratkaiseminen on kestämätöntä, koska silloin kun tulkkauksen tarve on yllättävä, ei ole aikaa odottaa. Viranomaisten vastuulla oleva tulkkaus tarjotaan mm. asiakas- ja potilaslakien sekä hallintolain perusteella, mutta oikeusministeriön julkaiseman viittomakielibarometrin (OMSO 2021:4) mukaan tämä velvoite järjestää tulkkausta tunnetaan varsin heikosti. Kuuroista vastaajista vain 13 % sai viranomaisen kanssa asioidessaan tulkkauksen viranomaisen järjestämänä. Puhevammaisista ihmisistä 68 % koki, että mahdollisuudet kommunikointiin ja vuorovaikutukseen vähenivät koronasta johtuvien rajoitusten ja toimenpiteiden seurauksena. (Linkki puhevammajärjestöjen kannanottoon 20.11.2020)

Sosiaali- ja terveyspalveluiden kokonaisuudistukseen sisältyvän järjestämislain 5 § 3 momentti määrää tulkkauksen järjestämisvastuun hyvinvointialueille, mutta niihin ei tule uutta osaamista asian toteuttamiseen. Lain kirjaus ei mielestämme ole riittävän velvoittava, ja olemme huolissamme siitä, että tämän hetken tietojen mukaan lainkohtaa ”tulkitseminen on järjestettävä mahdollisuuksien mukaan” ei olla vahvistamassa asiakas- ja potilaslakien muutoksella.

Tällä hetkellä tulkkauspalveluiden hankinta on monella hyvinvointialueella avattu tai valmistelussa, ja eri (puhuttujen) kielten tulkkausten hankintojen rinnalla hankitaan vammaisten tulkkauspalvelut ”erityisryhmien palveluina”. Muotoilu on puutteellinen, koska se ei ota huomioon YK:n vammaissopimuksessa määriteltyä jaottelua kieliin ja kommunikointikeinoihin – toisin sanoen siihen, että kyse on myös kielellisistä oikeuksista ja oikeudesta ilmaisunvapauteen. Tämä kertoo, ettei hankinnasta vastaavilla ole syvällistä asiantuntemusta vammaisten tulkkauspalvelun järjestämisestä.

Perusopetuslaissa (628/1998) olevan 31 §:n mukaisen tulkitsemis- ja avustajapalvelun tarve arvioidaan erillään oppimisen tuesta (16-18 §), vaikka niitä kirjataan kootusti erityisestä tuesta tehtävään hallintopäätökseen. Tulkitsemisen tarvetta ei kunnissa kuitenkaan aina osata arvioida, ja sen vuoksi osa lapsista saa avustajapalvelua, joka on hänen kielellisiin tarpeisiinsa nähden riittämätöntä. Tästä syystä oppilas ei voi täysimääräisesti osallistua opetukseen. Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluista (133/2010) määrittelee Kelan toissijaiseksi vastuutahoksi tulkkauspalvelun järjestämisessä. Oppivelvollisuuden laajentaminen syksyllä 2021 lisäsi Kelan vastuulla olevan perusopetuksen jälkeisiin opintoihin tarkoitetun opiskelutulkkauksen tarvetta, kun oppivelvollisuusikää nostettiin. Oppivelvolliset saavat suurimman osan muusta vammaisille opiskelijoille tarkoitetusta tuesta oppilaitoksestaan, mutta tulkkausta tarvitsevat oppivelvolliset ohjataan Kelan palveluun. Toisin sanoen oppivelvollisuuden laajentaminen sekä sen osana

syksyllä 2022 käynnistyvä TUVA-koulutus ovat tuoneet aiempaan työnjakoon painetta, sekavuutta ja lisäkustannuksia. Vastuunjako tulisi selkiyttää pikaisesti, tämä on ollut myös Kelan toive.

Lisäksi tulkkausta järjestetään mm. esitutkinnassa, oikeuslaitoksessa ja vankeinhoidossa. Tulkkaus on siis tällä hetkellä varsin monimutkainen ja monessa laissa oleva kokonaisuus.

Lopuksi

Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluista on ollut voimassa jo 12 vuotta. Kuten kirjallisissa kysymyksissäkin nostettiin esille, tämän kokonaisuuden tarkastelulla on kiire. Tätä tarvetta on nostettu esiin myös oikeusministeriön lausunnossa hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta (K 18/2017 vp) sekä perustuslakivaliokunnan lausunnossa hallituksen vuosikertomukseen (PeVL 31/2021 vp, kohta 7).

Vammaisjärjestöillä, tulkkauspalvelun tarjoajilla, tulkeilla ja tulkkikouluttajilla on selkeä kuva niistä monista ongelmista, joita asiakkaille koituu nykylainsäädännön puitteissa ja siitä, mitä niiden ratkaiseminen edellyttää. Viranomaiset harvoin tunnistavat vastuutaan ja uuteen lainsäädäntöönkin lisätään lähinnä viittauksia Kelan toissijaiseen tulkkauspalvelun järjestämisvastuuseen.

Kyse on oikeudesta omaan kieleen ja kommunikointiin. Kielelliset perusoikeudet on kirjattu perustuslain 17.3 §:ään ja niiden turvaaminen on myös YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 27/2016) Suomelle tuoma ihmisoikeusvelvoite.

Me allekirjoittaneet tahot ehdotamme laaja-alaista palaveria asian pikaiseksi etenemiseksi. Tarjoamme sosiaali- ja terveysministeriölle kaiken asiantuntemuksemme ja osaamisemme, jotta arviointi voidaan aloittaa mahdollisimman pian jo tämän hallituskauden aikana.

Helsingissä 23.3.2022

Autismiliitto ry

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Humanistinen ammattikorkeakoulu

Kehitysvammaliitto ry

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

Kieliasiantuntijat ry

Kuuloliitto ry

Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry

Kuurojen Liitto ry

Suomen CP-liitto ry

Suomen Kirjoitustulkit ry

Suomen Kuurosokeat ry